

העולה מהסוגיא

פרשת נשא ה'תשפ"ה

מסכת שבועות דף ל. - לו. ◇ גליון 134

פרק רביעי

דף ל - לא

א. חיוב קרבן עולה ויורד מדין שבועת העדות:

- הקדמה - אדם שתובע מחבירו שיעיד לו עדות ('תביעה') וחבירו אמר שאינו יודע את העדות ('כפירה') ונשבע שאינו יודע עדות, ובאמת הוא יודע את העדות יש אופנים שחייב קרבן עולה ויורד וכדלהלן^א:
- דיני התביעה:
 - באופן שהבעל דין מבקש שיעיד לו עדות - חייב קרבן עולה ויורד.
 - באופן שהבעל דין לא ביקש שיעיד לו עדות - אינו חייב קרבן עולה ויורד^ב.
- דיני העד:
 - באופן שכשר לעדות - חייב קרבן עולה ויורד.
 - באופן שפסול לעדות מדאורייתא (כגון גזלן) או באופן שאינו יכול להעיד מדאורייתא (כגון מלך) - אינו חייב קרבן עולה ויורד^ג.
 - באופן שפסול לעדות מדרבנן (כגון משחק בקוביא) - לרב פפא חייב קרבן עולה ויורד לרב אחא בר יעקב אינו חייב קרבן עולה ויורד^ד.
- דיני הכפירה והשבועה:
 - באופן שכפר בבית דין - בין באופן שהעד נשבע מעצמו ובין באופן שהבעל דין השביע את העד חייב קרבן עולה ויורד^ה.
 - באופן שכפר חוץ לבית דין:
 - לרבי מאיר:
 - באופן שהעד נשבע מעצמו - חייב קרבן עולה ויורד.

הערות

- א החיוב של קרבן עולה ויורד נאמר רק באופן שטען שאינו יודע את העדות אבל באופן שטען שידוע את העדות ואמר שלא יעיד לו ונשבע שלא יעיד לו אינו חייב מדין שבועת העדות אלא חייב מדין 'שבועת שוא' משום שנחשב שבועה לבטל את המצוה (כט א ע"פ ר"י מלוניל).
- ב הגמ' [לה א] מבארת שהמקור שהפרשה של שבועת העדות מדברת באופן שהבעל דין ביקש מהעד להעיד דכתיב 'אם לוא יגיד' ודורשים כאילו כתוב 'אם לו לא יגיד' כלומר שתבע ממנו להעיד.
- ג בדברי הברייתא מבואר שאפילו באופן שהבעל דין שלח שליח לבקש ממנו להעיד או שהנתבע ביקש שיעיד עבור התובע אין חיוב קרבן עולה ויורד והגמ' מוסיפה שאפילו באופן שהבעל דין רץ אחרי העד ולא ביקש ממנו להעיד אין חיוב קרבן עולה ויורד ולא אומרים שכיון שרץ מוכרח שכוונתו לבקש.
- ד רש"י מבאר שהמקור שהחייב קרבן עולה ויורד בשבועת העדות נאמר בעד שכשר לעדות ולא בעד שפסול לעדות דכתיב 'והוא עד'. ורש"י מבאר שהטעם שמלך לא יכול להעיד משום שיש דין לעמוד בשעת העדות ויש בכך בזיון לכבוד המלך ולכן אינו מחויב להעיד. הרש"י מוסיף שלמרות שתלמיד חכם שמעיד יכול לשבת מפני שכבוד תלמיד חכם דוחה את הדין עמידה בשעת העדות (וכפי שיתבאר להלן עמוד 3), מ"מ רש"י סובר כדעת התוס' בתירוץ השני שכבוד תלמיד חכם עדיף מכבוד המלך וכבוד המלך אינו דוחה את הדין עמידה בשעת העדות, אמנם בדברי התוס' בתירוץ הראשון מבואר שכבוד המלך עדיף מכבוד תלמיד חכם וא"כ צ"ב מדוע מלך לא יכול להעיד ולשבת בעדותו, ובפשוטו צריך לומר שתוס' בתירוץ הראשון סוברים כדעת הריטב"א שיש בזיון בכבוד המלך ללכת להעיד לפני דיין שפחות ממנו (וכפי שיובא להלן שיש בזיון לתלמיד חכם ללכת לדיין שפחות ממנו).
- ה והנה בדברי הגמ' בסנהדרין שמדאורייתא מלך שחטא דנים אותו, אמנם לאחר שהיה מעשה בינאי המלך שעבדו הרג, וינאי המלך הגיע לבית דין וישב, ושמעון בן שטח אמר לו שצריך לעמוד, והמלך אמר ששאר הדיינים יאמרו האם צריך לעמוד, ושאר הדיינים שתקו, חכמים גזרו שמלך ממלכי ישראל שחטא לא דנים אותו וגזירה זו לא הייתה על מלך ממלכי בית דוד, ותוס' מקשים מדוע המלך לא ישב וכדין תלמיד חכם שהוא בעל דין שיכול לשבת כיון שכבוד המלך דוחה את הדין עמידה של בעל דין ותוס' בתירוץ הראשון מתרצים ש'דיני נפשות שאני' ותוס' בתירוץ השני מתרצים שכבוד התלמיד חכם עדיף מכבוד המלך וכבוד המלך אינו דוחה את הדין עמידה בשעת העדות.
- ד הגמ' מבארת שהטעם של רב פפא שחייב קרבן עולה ויורד כיון שמדאורייתא כשר לעדות, והטעם של רב אחא בר יעקב שאינו חייב קרבן עולה ויורד כיון שמדרבנן אינו יכול להעיד, ותוס' מוסיפים שרב פפא מודה שבאופן שיש עדות שרבגן הכשירו (כגון עד אחד בעדות אשה) יש חיוב של קרבן עולה ויורד כיון שהולכים לחומרא שבאופן שכשר לעדות מדאורייתא חייב קרבן עולה ויורד ובאופן שכשר לעדות מדרבנן חייב קרבן עולה ויורד.
- ה רש"י מבאר שהכוונה שהבעל דין השביע את העד היא שהבעל דין אמר 'משביע אני עליכם שתבואו ותעידו' והעדים אמרו 'אין אנו יודעים לך עדות' אבל באופן שהעדים ענו אמן נחשב שנשבעו מעצמם.

- באופן שהבעל דין השביע את העד - אינו חייב קרבן עולה ויורד.
- לחכמים - אינו חייב קרבן עולה ויורד.¹
- דיני ידיעת העדות בזמן הכפירה והשבועה:
 - באופן שהעד יודע את העדות - חייב קרבן עולה ויורד.
 - באופן שהעד שכח את העדות - אינו חייב קרבן עולה ויורד משום שנחשב אונס.
- דיני ידיעת האיסור בזמן הכפירה והשבועה - חייב קרבן עולה ויורד נאמר בין באופן שהעד ידע שיש לאו וחייב חטאת בשבועת העדות, ובין באופן שהעד לא ידע שיש חייב חטאת בשבועת העדות.²
- דיני עד שנשבע כמה פעמים שאינו יודע את העדות:
 - באופן שנשבע בבית דין - חייב קרבן עולה ויורד על השבועה הראשונה משום שלאחר השבועה הראשונה אינו יכול לחזור ולהעיד ש'כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד'.
 - באופן שנשבע חוץ לבית דין - חייב קרבן עולה ויורד על כל שבועה ושבועה.³

ב. דיני עדות ודין:

- עדות על ידי אשה - פסול דכתיב 'ועמדו שני האנשים' ודורשים ולא נשים⁴.
- עמידת העדים - מצוה שבזמן הגדת העדות העדים יעמדו דכתיב 'ועמדו שני האנשים'.
- עמידת הבעלי דינים:
 - לת"ק - מצוה שיעמדו בין בשעת משא ומתן ובין בשעת גמר דין.
 - לרבי יהודה:
 - בשעת משא ומתן - או ששניהם עומדים או ששניהם יושבים.
 - בשעת גמר דין - מצוה שיעמדו⁵.
- דיני ישיבת הדיינים - בשעת גמר דין ובשעת קבלת העדות שנחשבת כגמר דין מצוה שהדיין יושב דכתיב 'וישב משה לשפט את העם'⁶.
- דיני כבוד תלמיד חכם בעד ובעל דין:
 - דיני עמידת הדיין מפני אשת תלמיד חכם היא בעלת דין - הדיין צריך לעמוד בצורה שהבעל דין השני לא ידע שעומד מחמת האשת תלמיד חכם⁷.

הערות

¹ הגמ' מבארת שהפרשה של שבועת העדות נאמרה באופן שהעד כפר בבית דין והבעל דין השביע אותו דכתיב 'ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה והוא עד או ראה או ידע אם לוא יגיד ונשא עונו' ודורשים שהעד כפר במקום שראוי להגדה כלומר בבית דין (תוס' מבארים שלמרות שדורשים מהפסוק 'אם לא יגיד' שהעד כפר בבית דין מ"מ לא דורשים מכך שהעד נשבע בבית דין ולכן גם באופן שהעד נשבע מחוץ לבית דין חייב), ולומדים גזירה שווה 'תחטא תחטא' לשבועת הפקדון שנאמר באופן שהעד כפר מחוץ לבית דין ונשבע מעצמו דכתיב 'ונפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו או מצא אבדה וכחש בה ונשבע על שקר', ורבי מאיר סובר 'דון מינה ומינה' ולכן לומדים בגזירה שווה זו שיש חייב קרבן עולה ויורד בשבועת העדות באופן שהעד נשבע מעצמו בין באופן שכפר בבית דין ובין באופן שכפר מחוץ לבית דין, אמנם רבנן סוברים 'דון מינה ואוקי באתרה' ולכן לומדים בגזירה שווה זו שיש חייב קרבן עולה ויורד בשבועת העדות באופן שהעד נשבע מעצמו וכפר בבית דין ולא באופן שכפר חוץ לבית דין.

בפשטות לדעת רבי מאיר באופן שהעד כפר חוץ לבית דין ונשבע בעצמו מתחייב קרבן עולה ויורד וגם באופן שלאחר מכן העד יגיע לבית דין ויודה אינו נפטר מחיובו, ולפי"ז דברי המשנה [לא ב] שפטור נאמר לדעת חכמים, וכך נקט התוספות רא"ש בתירוץ הראשון, אמנם בתירוץ השני נוקט שבאופן זה רבי מאיר מודה שפטור ודברי רבי מאיר נאמרו בסתמא באופן שלא כפר בבית דין ולא הודה.

² הגמ' מבארת שלמרות שהחייב קרבן עולה ויורד בשבועת ביטוי נאמר רק באופן שחטא בשוגג ולא באופן שחטא במזיד דכתיב 'ונעלם ממנו', וכן החייב קרבן עולה ויורד בטומאת מקדש וקדשיו נאמר רק באופן שחטא בשוגג ולא באופן שחטא במזיד דכתיב 'ונעלם ממנו', מ"מ חייב קרבן עולה ויורד בשבועת העדות נאמר גם באופן שחטא במזיד משום שבשבועת העדות לא כתוב 'ונעלם ממנו'.

³ הגמ' מבארת שהמקור שאדם שנשבע כמה פעמים חוץ לבית דין מתחייב קרבן עולה על כל שבועה ושבועה דכתיב 'והיה כי יאשם לאחת מאלה' ודורשים לחייבו על כל אחת ואחת.

⁴ הגמ' מבארת שהיה מקום לומר שכוונת הפסוק 'ועמדו שני האנשים' הוא על הבעלי דינים ולכן לומדים גזירה שווה 'שני שני' שהכוונה לעדים.

⁵ הגמ' מבארת שת"ק סובר שיש מצוה שהבעלי דינים יעמדו דכתיב 'ועמדו שני האנשים אשר להם הריב' ודורשים שהמצוה לעמוד נאמרה לא רק על 'שני האנשים' כלומר העדים אלא גם 'אשר להם הריב' כלומר הבעלי דינים, והגמ' בלישנא קמא מבארת שרבי יהודה סובר שלא דורשים כך ולכן בשעת משא ומתן אין מצוה שהבעלי דינים יעמדו (אמנם מותר ששניהם יעמדו או ששניהם ישבו אבל אסור שאחד יעמוד ואחד ישב דכתיב 'בצדק תשפט עמיתך' ובאופן שאחד עומד ואחד יושב יש חשש שיראה שמכבדים את חבריו יותר ממנו יסתתמו טענותיו), ובשעת גמר דין מצוה על הבעלי דינים לעמוד דכתיב 'וישב משה לשפט את העם ויעמד העם' והגמ' בלישנא בתרא מבארת שרבי יהודה מודה שדורשים 'ועמדו שני האנשים אשר להם הריב' אלא שרבי יהודה סובר שהדין עמידה של הבעלי דינים נאמר רק בשעת גמר דין דומיא של דין עמידה בעדים שנאמר בשעת העדות שהוא נחשבת גמר דין.

⁶ הריב"ש [ש"ת רס"ן] כותב שהדין שהדיין יושב הוא לכתחילה ובאופן שהדיין עמד הדין כשר.

⁷ הגמ' מבארת שבאופן שאשת תלמיד חכם היא בעלת דין הדיין אינו יכול לעמוד בפניה בצורה שהבעל דין השני ידע מכך כיון שיש חשש שיסתתמו טענותיו ולכן הדיין צריך לעמוד בצורה שהבעל דין השני לא ידע מכך (כגון שישליכו ברוח ויראה שהדיין עמד מחמת הברווז). הרמב"ן מבאר שבאופן שהבעל דין הוא תלמיד חכם הדיין יכול לעמוד

○ דין עד שהוא תלמיד חכם:

- בדיני ממונות - העד יושב בשעת העדות משום משום שהעשה של כבוד התורה דוחה את העשה שהעדים צריכים לעמוד.
- בדיני נפשות:

• לתירוץ הראשון בתוס' - העד צריך לעמוד.

• לתירוץ השני בתוס' - הדין כמו בדיני ממונות.

○ דין בעל דין שהוא תלמיד חכם:

- בדיני ממונות - הבעל דין יושב בשעת גמר דין משום שהעשה של כבוד התורה דוחה את העשה שהבעלי דינים צריכים לעמוד, וכיון שהבעל דין התלמיד חכם יושב אומרים לבעל דין השני העם הארץ שיכול לשבת.

▪ בדיני נפשות:

• לתירוץ הראשון בתוס' - העד צריך לעמוד.

• לתירוץ השני בתוס' - הדין כמו בדיני ממונות.

○ דין אשת תלמיד חכם שהיא בעלת דין - הבעלי דינים עומדים בשעת גמר דין והדיין פוסק את הדין באופן שאינו עומד ואינו יושב.

• אסור לדיין לומר לבעל דין אחד לקצר בדבריו ולבעל דין אחר להאריך בדבריו דכתיב בצדק תשפט עמיתך.

• דיני תלמיד חכם:

○ באופן שבא לפני הדיין שני דינים בבת אחת ואחד מהם תלמיד חכם מצוה להקדים את דינו של התלמיד חכם.

○ באופן שבא לפני הדיין דינו של העם הארץ ולאחר מכן בא לפניו דינו של תלמיד חכם - אסור להקדים את דינו של התלמיד חכם דכתיב 'כקטן כגדול תשמעון'.

○ באופן שיש דין שיש בו תלמיד חכם מצווה להפוך בזכותו.

○ באופן שיש דין שפוסקים בו 'שודא דדייני' ושני הבעלי דינים תלמיד חכם ראוי לזכות את התלמיד חכם הגדול מהבעלי דינים^{יג}.

ג. דין עד שהוא תלמיד חכם ויש בזיון לכבודו ללכת להעיד לפני דיין שקטן ממנו:

• בעדות של ממון - לא צריך ללכת להעיד משום שכבוד הבריות דוחה את החיוב להעיד.

• בעדות של איסורים - צריך ללכת ולהעיד משום ש'אין עצה ואין תבונה נגד ה'".

ד. דינים הנלמדים מהפסוק 'מדבר שקר תרחק':

• דיין שחושש שיש טעות בדבריו אסור לו למצוא הוכחות לדבריו אלא צריך ללבן את כל הצדדים.

• אסור שישב לפני הדיין תלמיד בור כיון שבשעת משא ומתן תלמיד זה יטעה את הדיין.

• דיין שיוודע שאחד מהדיינים הוא גזלן אסור לו להצטרף עמו, וכן עד שיוודע שהעד השני הוא גזלן אסור לו להצטרף עמו.

• דיין שמבין מתוך דברי העדים שהם משקרים אסור לו לפסוק את הדין.

• תלמיד שיושב לפני רבו ורואה זכות לפניו וחוב לעשיר צריך לומר^{יד}.

• תלמיד שרואה את רבו טועה בדין צריך לומר לו מיד.

• תלמיד שרבו אמר לו שיוודע שאינו משקר בשביל הרבה כסף ולכן שיאמין לו שחבירו חייב לו מנה ויש לו עד אחד ושיצטרף עם העד כדי שהבעל דין יחשוב שיש לו שני עדים ויודה אסור לו לעשות כך.

• אסור למלוה לתבוע יותר מסכום ההלוואה כדי שהלוה יודה במקצת ויוכל לגלגל עליו שבועה במקום אחר.

☞ הערות ☞

מפניו כיון שהבעל דין השני יודע שעומד מפניו מחמת כבוד תלמיד חכם ואין חשש שיסתתמו טענותיו ורק באשת תלמיד חכם שלא יודעים שיש מצוה לעמוד בפניה יש חשש שיסתתמו טענותיו.

תוס' דנים האם הדיין קיים מצות עמידה באופן זה שלא ניכר שעמד לכבוד התלמיד חכם ותוס' בתחילה נוקטים שלא קיים מצוה אלא שלא עבר על איסור שלא עמד בפני התלמיד חכם, ותוס' מוסיפים שבאופן זה שאשת התלמיד חכם ידעה שעומד מפניה ועשה זאת כדי שהבעל דין השני לא יסתתמו טענותיו מקיים מצוה, ותוס' בסיום דבריהם נוקטים שבכל אופן מקיים בכך מצוה.

יג. הגמ' בכתובות [פה ב] אומרת שבאופן שאדם כתב נכסיו ל'טוביה' ויש ספק לאיזה טוביה כוונתו באופן ששני הטוביה הם תלמידי חכמים הדין 'שודא דדייני' ורש"י מבאר שהדיין אומד למי הייתה כוונת המת לתת (כגון באופן שהיה דרכו לקרב אחד מהטוביה יותר או שאחד מהטוביה הולך בדרך ישרה יותר מחבירו) ולכן גם באופן שאחד משניהם הוא תלמיד חכם יותר גדול ראוי לזכות אותו, ותוס' מבארים שהדיין נותן לאחד משני הטוביה שירצה ולכן באופן שאחד מהם תלמיד חכם יותר גדול ראוי לתת לו.

יד. תוס' בפירוש הראשון מבארים ש'כבוד הבריות' קטן לא דוחה איסור בשב ואל תעשה אבל 'כבוד הבריות' גדול דוחה איסור בשב ואל תעשה ותלמיד חכם שמעיד לפני דיין שקטן ממנו יש בכך 'כבוד הבריות' קטן ולכן אינו דוחה איסור, אמנם תוס' בפירוש השני מבארים שכבוד הבריות דוחה איסור בשב ואל תעשה אבל באופן שעל ידי כך יגרם לאדם אחר איסור בקום ועשה אינו דוחה, ותלמיד חכם שמעיד לפני דיין שקטן ממנו כבוד הבריות אינו דוחה את האיסור בשב ואל תעשה כיון שעל ידי כך יגרם לאדם אחר איסור בקום ועשה (כגון שהדין הוא על אשה האם מת בעלה והתלמיד חכם יודע שבעלה חי ואם לא יעיד האשה תעבור איסור בקום ועשה).

טו. תוס' מביאים שהגמ' בסנהדרין [ו ב] דורשת דין זה מהפסוק 'לא תגורו מפני איש'.

- לזה שהמלווה תובעו יותר מסכום ההלוואה אסור לו לכפור בבית דין ולהודות לאחר מכן מוחץ לבית דין כדי שלא יתחייב שבועת מודה במקצת ויגלגלו עליו שבועה אחרת.
- שלשה אנשים שתובעים אדם אחד אסור לשנים להיות עדים והשלישי יהיה בעל דין.
- שני בעלי דינים שבאו לדין ואחד עשיר ולבוש בגדים מכובדים והשני עני ולבוש בגדים שאינם מכובדים אומרים לעשיר שיתן בגדים מכובדים לעני או שילבש בגדים שאינם מכובדים כמוהו.
- אסור לדין לשמוע את דברי בעל דין אחד לפני שהגיע חבריו, וכן אסור לבעל דין להטעים את דבריו בפני הדיין לפני שהגיע הבעל דין השני^{טז}.

דף לב

ה. חיוב קרבן עולה ויורד מדין שבועת העדות בעד אחד שכפר:

- באופן שאם היה מעיד היה מחייב שבועה:
 - באופן שנתבע אינו חשוד על השבועה:
 - לת"ק - פטור כיון ש'דבר הגורם לממון לאו כממון'.
 - לרבי אלעזר ברבי שמעון - חייב כיון ש'דבר הגורם לממון כממון'^{יז}.
- באופן שראובן חטף משמעון וטוען שחטף את שלו ויש עד שמעיד על החטיפה והעד נשבע שלא ראה את העדות:
 - לרבי אבא - חייב.
 - לרב ושמואל - פטור^{יח}.
- באופן שמעיד על אשה שמת בעלה ויכולה לגבות כתובתה מהיורשים:
 - באופן שהעד לא אמר את עדותו לאשה לפני שבא לבית דין - חייב.
 - באופן שהעד אמר את עדותו לאשה לפני שבא לבית דין - פטור^{יט}.

ו. חיוב קרבן עולה ויורד מדין שבועת העדות בשני עדים שכפרו:

- באופן שאין עדים אחרים שיודעים את העדות:
 - האם נחשב שכפרו בבת אחת:
 - לרב חסדא:
- באופן שכפרו בבת אחת (לפי הצד ש'אפשר לצמצם') - נחשב שכפרו בבת אחת.
- בשאר האופנים - נחשב שכפרו בזה אחר זה.
- לרבי יוחנן:
- באופן שכפרו בתוך כדי דיבור (כלומר שהשני התחיל לכפור תוך כדי דיבור מסיום הכפירה של הראשון) - נחשב שכפרו בבת אחת.
- באופן שכפרו לאחר כדי דיבור - נחשב שכפרו בזה אחר זה^כ.

הערות

- טז הגמ' מביאה שרב כהנא דורש דין זה מהפסוק 'לא תשא שמע שוא' ודורשים גם 'לא תשיא', ותוס' מביאים שהגמ' בסנהדרין [ז ב] דורשת דין זה מהפסוק 'שמע בין אחיכם'.
- יז רש"י מבאר שעד אחד שמחייב שבועה נחשב 'דבר הגורם לממון' כיון שרוב האנשים לא נשבעים אלא משלמים. הרשב"א והריטב"א מבארים שהנידון בסוגיין בדין 'דבר הגורם לממון' אינו שייך לנידון הכללי של 'דבר הגורם לממון' שמובא במקומות רבים לענין חיוב מזיק.
- הגמ' מוסיפה שמחלוקת התנאים נאמרה גם באופן שהנתבע חשוד על השבועה משום שגם אם העד היה מעיד לא ברור שהנתבע היה נשבע ונוטל, אמנם באופן שהנתבע והנתבע חשודים לפי הצד ש'חזרה שבועה למחויב לה' ו'מתוך שאינו יכול להשבע משלם' נחשב ממון גמור וחייב קרבן עולה ויורד.
- יח הגמ' [מז א] מביאה שנחלקו רב ושמואל באופן שראובן חטף משמעון וטוען שחטף את שלו ויש עד שמעיד על החטיפה לרבי אבא החוטף חייב לשלם כיון ש'מתוך שאינו יכול להשבע משלם' ולרב ושמואל החוטף אינו חייב לשלם, ובדברי הגמ' בסוגיין מבואר שבאופן שהעד אינו מעיד אלא נשבע שלא ראה את העדות לרבי אבא חייב לשלם ולרב ושמואל פטור. התוספות הרא"ש מבאר שבסוגיין מדובר שהחוטף טען שחטף את שלו לפני שהעד כפר כיון שאם העד כפר לפני כן נחשב 'דבר הגורם לממון' כיון שיתכן שהחוטף יטען שלא חטף ויהיה נאמן בשבועה.
- יט הגמ' מבארת שעד שמעיד על אשה שמת בעלה נאמן והאשה מותרת להנשא ומקבלת את כתובתה, ולכן באופן שהעד לא אמר את עדותו לאשה לפני שבא לבית דין נחשב עדותו על ממון וחייב קרבן עולה ויורד, אבל באופן שהעד אמר את עדותו לאשה לפני שבא לבית דין פטור מקרבן עולה ויורד משום שהאשה לא הייתה צריכה את העדות של העד אלא יכלה להנשא ללא העדות של העד, שהרי אשה שאומרת שעד אחד אמר לה שמת בעלה מותרת להנשא ומקבלת את כתובתה. בדברי רש"י מבואר שלאחר שהעד כפר האשה אינה נאמנת להנשא על פי עדותו משום שהכחיש את העדות ונמצא שהעד הפסיד את האשה ממון בשבועתו אבל בשעה שהאשה השביעה אותו לא הייתה צריכה את עדותו פטור [רא"ש].
- הגמ' מבארת שהאופן שבו העד חייב קרבן עולה ויורד מדין שבועת העדות נאמר באופן שהאשה תפסה מטלטלים עבור כתובתה, אבל באופן שהאשה לא תפסה מטלטלים עבור כתובתה, נחלקו התנאים והאמוראים האם העד חייב כיון שהוא היה גורם שבועה על קרקע.
- כ בדברי הגמ' מבואר שרב חסדא מעמיד את דברי המשנה כדעת רבי יוסי הגלילי שסובר ש'אפשר לצמצם' ומכך שהוצרך לכך ולא ביאר את דברי המשנה גם לפי הצד שאפשר לצמצם ותוך כדי דיבור מוכח שסובר שבאופן זה לא אומרים 'תוך כדי דיבור כדיבור' ובפשוטות ביאור דבריו שכל עד עומד לעצמו והזמן של תוך כדי דיבור לכל עד נקבע בפני עצמו ולכן אפילו באופן שכפרו בבת אחת והאחד סיים מעט לפני חבריו לא נחשב שכפרו ביחד כיון שהזמן של תוך כדי דיבור לכל אחד נקבע

◦ האם חייבים קרבן עולה ויורד:

▪ באופן שנחשב שכפרו בבת אחת - שניהם חייבים קרבן עולה ויורד.

▪ באופן שנחשב שכפרו בזה אחר זה:

• הראשון - חייב.

• השני:

◦ לת"ק - פטור כיון ש'דבר הגורם לממון לאו כממון'.

◦ לרבי אלעזר ברבי שמעון - חייב כיון ש'דבר הגורם לממון כממון'.

• באופן שיש שני עדים אחרים שנמצאים לפנינו שיודעים את העדות והכת הראשונה כפרה ואח"כ כפרה הכת השניה - הכת הראשונה פטורה והכת השניה חייבת כ"א.

ז. **חייב קרבן עולה ויורד מדין שבועת העדות בסוטה:**

• שני העדים שהבעל קינא לאשה - פטורים כ"ב.

• שני עדים שהאשה נסתרה:

◦ לת"ק - פטור כיון ש'דבר הגורם לממון לאו כממון'.

◦ לרבי אלעזר ברבי שמעון - חייב כיון ש'דבר הגורם לממון כממון'.

• עד שהאשה נטמאה - חייב כ"ג.

ח. **דין עד שכפר שאינו יודע עדות ובתוך כדי דיבור חזר ואמר שיודע עדות - אינו חייב קרבן עולה ויורד.**

דף לג - לד

ט. **דיני עדים שידעו עדות על כמה דברים וכפרו על כולם:**

• באופן שהתובע אמר להם שיבואו להעיד על פקדון ותשומת יד שיש לו ביד חבירו:

◦ באופן שאמרו 'שבועה שאין אנו יודעים לך עדות' - חייבים קרבן עולה ויורד אחד.

◦ באופן שאמרו 'שבועה שאין אנו יודעים שיש לך פקדון ותשומת יד ביד חבירך' - חייבים פעמיים קרבן עולה ויורד.

• באופן שהתובע אמר להם שיבואו להעיד שהפקיד ביד חבירו חטים ושעורים:

◦ באופן שאמרו 'שבועה שאין אנו יודעים לך עדות' - חייבים קרבן עולה ויורד אחד.

◦ באופן שאמרו 'שבועה שאין אנו יודעים שיש לך פקדון של חטים ושעורים' - חייבים פעמיים קרבן עולה ויורד כ"ד.

י. **דיני עדות על ידי אומדנא:**

• לת"ק - לא יכולים להעיד [ב"ב צג א].

• לרב אחא - יכולים להעיד כ"ה.

יא. **דיני אדם שהוחזק כפרן:**

• בממון:

◦ באופן שראובן תבע את שמעון שהלוה לו מנה ושמעון מכחיש שלא קיבל כסף מראובן, ובאו עדים שראובן נתן לשמעון מנה ואינם יודעים

הערות

בפני עצמו וא"כ הכפירה של שניהם לא חלה ביחד ממש, אמנם רבי יוחנן מחדש שכיון ששני העדים עדותם מעורבת זה בזה נחשבים לדבר אחד ולכן באופן שהתחילו לכפור בשיעור תוך כדי דיבור של חבירו יכולים שניהם לחזור עד סיום זמן 'תוך כדי דיבור' מכפירתו של השני [ע"פ ריטב"א ומהרש"ל].

כא. הגמ' מבארת שהטעם שהכת הראשונה פטורה משום שלא הפסידו בכפירתם את התובע כיון שהיה לו שני עדים נוספים, והגמ' מוסיפה שבאופן שבזמן שהכת הראשונה כפרה הכת השניה הייתה פסולה לעדות מחמת שהיו קרובים אפילו באופן שעמדו להיות רחוקים וכשרים לעדות (כגון שבזמן הראיה העדים לא היו קרובים זה לזה ולאחר מכן נעשו קרובים מחמת שנשאו שתי אחיות ובזמן שהכת הראשונה הכפרה הנשים היו גוססות ועומדות למות) הכת הראשונה חייבת. ראה בסוגיא בב"ב [קכח א] שבאופן שהעד היה קרוב בזמן הראיה ולאחר מכן נעשה רחוק פסול לעדות משום 'תחילתו בפסלות' ורק באופן שהיה רחוק בזמן הראיה ונעשה קרוב וחזר ונהיה רחוק כשר.

כב. הגמ' מבארת שהטעם ששני העדים שהבעל קינא לאשה פטורים משום שאינם גורמים לבעל רווח ממון אלא נחשבים 'גורם דגורם' שאם יבואו עדים שהאשה נסתרה הבעל יוכל להשקות את האשה.

כג. תוס' מבארים שהטעם שהעד חייב משום שולוי העד הבעל היה משקה את האשה ויתכן שהזכות הייתה תולה לה ולא הייתה מתה ואם היה מעיד הבעל היה נפטר מהכתובה בוודא.

כד. הריטב"א בפירוש השני מבאר שבאופן זה יש ראייה מלשונם שחזרו ופירטו את כל הפרטים שהזכיר התובע שכוונתם להשבע שבועה נפרדת על כל פרט ופרט אבל באופן שהתובע לא הזכיר את כל הפרטים שאין ראייה זו חייבים קרבן עולה ויורד אחד.

כה. הגמ' מבארת שהכוונה 'עדות על ידי אומדנא' בדיני ממונות הוא בגמל האחר בין הגמלים ונמצא גמל הרוג בצידו, והכוונה עדות על ידי אומדנא בדיני נפשות הוא כעין המעשה של שמעון בן שטח שראה אדם שרץ אחרי חבירו לחורבה ונכנס אחריו ומצא סכין בידו ודם מטפטף והחבר מפרפר.

האם הנתינה הייתה בתורת הלוואה או מתנה - שמעון חייב לשלם משום שהוחזק כפרן.

○ באופן שראובן תבע את שמעון שהלוה לו מנה ליד עמוד מסוים ושמעון מכחיש שלא היה ליד עמוד זה ובאו עדים שעמד ליד עמוד זה והשתין - לריש לקיש שמעון חייב לשלם משום שהוחזק כפרן, לרב נחמן אינו חייב לשלם משום שכוונתו שלא היה ליד עמוד זה בהלוואה.

○ באופן שראובן תבע את שמעון שהלוה לו מנה ליד עמוד מסוים ושמעון מכחיש שלא היה ליד עמוד זה **מעולם** ובאו עדים שעמד ליד עמוד זה והשתין - לריש לקיש ולרב נחמן בלישנא קמא שמעון חייב לשלם משום שהוחזק כפרן, ולרב נחמן בלישנא בתרא שמעון אינו חייב לשלם משום ש'מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתה' ולכן שכח שעמד ליד עמוד זה להשתין.

- בקנס (כגון ראובן שתבע את שמעון שאנס את בתו ושמעון מכחיש שלא אנס אשה, ובאו עדים ששמעון אנס אשה ואינם יודעים האם הייתה בתו של ראובן) - שמעון פטור.
- במיתה (כגון ראובן שטוען ששמעון הרג את קרובו ושמעון מכחיש שלא הרג אדם, ובאו עדים ששמעון הרג אדם ואינם יודעים האם אדם זה היה יהודי או גוי) - שמעון פטור.

יב. דיני העדות שחייבים עליה קרבן עולה ויורד בשבועת העדות:

- עדות שאינה של ממון (כגון עדות על יחוס שהוא כהן) - העדים פטורים^{כז}.
- עדות על ממון:
 - עדות על מטלטלים - חייבים קרבן עולה ויורד.
 - עדות על קרקע:
 - לרבי אליעזר:
 - לרבי אלעזר - חייבים קרבן עולה ויורד.
 - לרבי יוחנן - פטורים.
 - לרבנן - פטורים^{כח}.
- עדות על קנס:
 - האם חיוב שבועת העדות נאמר בקנס:
 - לרבי יוסי הגלילי - לא^{כט}.
 - לרבי עקיבא ורבי אליעזר:

✿ הערות ✿

כו הברייתא מביאה שנחלקו התנאים מהו המקור שהחייב של שבועת העדות נאמר רק באופן שמשביע את העדים שיעידו על עדות ממון ולא באופן שהשביע את העדים על עדות שאינה של ממון (כגון עדות של יחוס), וכדלהלן.

הברייתא מביאה שרבי אליעזר ורבי עקיבא סוברים שהמקור שחייב שבועת העדות נאמר רק בעדות ממון דכתיב 'והוא עד או ראה או ידע' ודורשים משבועת הפקדון 'וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו' כמו שהחייב של שבועת הפקדון נאמר רק בתביעת ממון כך החייב של שבועת העדות נאמר רק בתביעת ממון (והגמ' מבארת שהטעם שלא לומדים 'או' מרוצח מושם שאין בו שבועה, והטעם שלא לומדים 'או' מוסטה משום שיש עמה כהן, והטעם שלא לומדים 'או' משבועת ביטוי משום ששבועת העדות יותר דומה לשבועת הפקדון משום שבשניהם כתוב המילה 'חטא' וחייבים במזיד, ובאים על ידי טענה וכפירה, ושניהם שבועות לשעבר).

הברייתא מביאה שרבי יוסי הגלילי סובר שהמקור שחייב שבועת העדות נאמר רק בעדות ממון דכתיב 'והוא עד או ראה או ידע' ודורשים ששבועת העדות נאמרה בעדות שייך בה 'ראה ללא ידיעה' ו'ידיעה ללא ראייה', ובממון יש עדות של 'ראה ללא ידיעה' באופן שראובן תבע את שמעון שהלוה לו מנה ושמעון מכחיש שלא קיבל כסף מראובן, וראובן טען שהלוה לו את הכסף בפני שני עדים ושמעון אמר שיבואו העדים ויעידו ולאחר מכן באו עדים שראובן נתן לשמעון מנה ואינם יודעים האם הנתינה הייתה בתורת הלוואה או בתורת מתנה, ששמעון צריך לשלם כיון ש'הוחזק כפרן' (וכפי שהובא לעיל בסמוך), וכן יש אפשרות של עדות 'ידיעה ללא ראייה' כגון עדים שמעידים ששמעון הודה לראובן שחייב לו מנה ששמעון צריך לשלם על פי עדות זו למרות שהעדים לא ראו את ההלוואה.

הברייתא מביאה שרבי שמעון סובר שהמקור שחייב שבועת העדות נאמר רק בעדות ממון משום שלומדים גזירה שווה 'תחטא תחטא' משבועת הפקדון שנאמרה רק בחיוב ממון.

הגמ' מוסיפה שלדעת רב אחא שסובר שעדות של אומדנא מועילה בדיני נפשות (וכפי שהובא לעיל בסמוך) יש אפשרות בדיני נפשות של עדות 'ידיעה ללא ראייה' כעין המעשה של שמעון בן שטח שראה אדם שרץ אחרי חברו לחורבה ונכנס אחריו ומצא סכין בידו ודם מטפטף והחבר מפרפר, אמנם אין אפשרות של עדות 'ראה ללא ידיעה' כיון שראובן שטוען ששמעון הרג את קרובו ושמעון מכחיש שלא הרג אדם, ובאו עדים ששמעון הרג אדם ואינם יודעים האם אדם זה היה יהודי או גוי שמעון פטור למרות ש'הוחזק כפרן' (וכפי שהובא לעיל בסמוך).

כז הגמ' מבארת שהמקור של רבנן שקרקע אינה נגזלת, דכתיב 'וכחש בעמיתו' כלל, 'בפקדון' פרט, 'או מכל אשר ישבע עליו לשקר' כלל, ודורשים כעין הפרט שהם מטלטלים וגופם ממון, אבל קרקע ושטרות לא נגזלים, אמנם רבי אליעזר דורש 'ריבוי מיעוט וריבוי' ולכן ממעט שטרות אבל קרקע נגזלת, ורבי אלעזר סובר שכמו שנחלקו רבי אליעזר ורבנן האם קרקע נגזלת כך נחלקו רבי אליעזר ורבנן בשבועת הפקדון בקרקע משום שפסוקים אלו כתובים בפרשת שבועת הפקדון, אמנם רבי יוחנן סובר שלענין שבועת הפקדון רבי אליעזר מודה שאין חיוב בקרקע דכתיב 'מכל' ודורשים למעט קרקע.

כח הגמ' מבארת שרבי יוסי הגלילי סובר שדורשים מהפסוק 'והוא עד או ראה או ידע' ששבועת העדות נאמרה בממון שייך בה 'ראה ללא ידיעה' ו'ידיעה ללא ראייה' ולא בקנס שלא שייך בו עדות 'ראה בלא ידיעה'.

• לרבי יוחנן:

• לרבי עקיבא - לא דכתיב 'והיה כי יאשם לאחת מאלה' ודורשים למעט קנס.

• לרבי אליעזר - כן.

• לרבי אלעזר - אין הכרח.

• לפי הצד שיש חיוב שבועת העדות בקנס האם נחשב ממון גמור או דבר הגורם לממון:

- הקדמה - נחלקו התנאים האם יש חיוב קרבן עולה ויורד ב'דבר הגורם לממון' לת"ק פטורים כיון ש'דבר הגורם לממון' לאו כממון, ולרבי אלעזר ברבי שמעון חייבים קרבן עולה ויורד כיון ש'דבר הגורם לממון' כממון ויש לדון האם קנס נחשב ממון או שנחשב דבר הגורם לממון וכדלהלן.
- לפי הצד ש'מודה בקנס ואח"כ באו עדים חייב' - נחשב ממון גמור.
- לפי הצד ש'מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור'.
- לפי הצד הראשון בגמ' - נחשב דבר הגורם לממון.
- לפי הצד השני בגמ' - נחשב ממון גמור.

• עדות על ממון וקנס יחד (כגון שהשביע את העדים שפלוני אנס את בתו שמתחייב בקנס ובושת ופגם) - חייבים קרבן עולה ויורד.

• עדות על ממון באופן שהתחייב עם הממון מיתה - העדים פטורים.

ג. חיוב שבועת העדות באופן שראובן השביע את העדים שיבואו להעיד ששמעון חייב כסף ללוי:

- באופן שלוי לא כתב לראובן הרשאה לגבות את החוב - בין באופן שלוי שלח את ראובן לגבות את החוב ובין באופן שלוי לא שלח את ראובן לגבות את החוב אינם חייבים קרבן עולה ויורד.
- באופן שלוי כתב לראובן הרשאה לגבות את החוב - חייבים קרבן עולה ויורד.

✽ הערות ✽

כט בדברי הברייתא מבואר שרבי אליעזר ורבי עקיבא סוברים שהמקור שהחייב של שבועת העדות נאמר בעדות של ממון דכתיב 'והוא עד או ראה או ידע' ודורשים משבועת הפקדון 'וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו' כמו שהחייב של שבועת הפקדון נאמר רק בתביעת ממון כך החייב של שבועת העדות נאמר רק בתביעת ממון (וכפי שהובא לעיל הערה כו), והברייתא מוסיפה שרבי עקיבא דורש 'והיה כי יאשם לאחת מאלה' ורבי אליעזר אינו דורש דרשה זו, והגמ' בהו"א מבארת שנחלקו האם יש חיוב שבועת העדות בקרקע לרבי אליעזר חייבים ולרבי עקיבא פטורים, אמנם הגמ' אומרת שלדעת רבי יוחנן שסובר בדעת רבי אליעזר שיש חיוב שבועת העדות בקרקע מוכרח שנחלקו האם יש חיוב של שבועת העדות בקנס לרבי אליעזר חייבים ולרבי עקיבא פטורים.

רש"י מביא שבדברי הגמ' בכתובות [מב א] מבואר שדורשים מהפסוק 'וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו' שאין חיוב שבועת הפקדון בקנס ורש"י מבאר שדברי הגמ' שם נאמרו לפי הצד שדורשים 'כלל ופרט וכלל', אבל לפי הצד שדורשים ריבוי מיעוט וריבוי ממעטים שטרות ולא ממעטים קנס, ורש"י מוסיף שדיני שבועת העדות הם כדיני שבועת הפקדון ורבי יוחנן סובר שרבי עקיבא ורבי אליעזר סברו שדורשים 'ריבוי מיעוט וריבוי' ולא ממעטים קנס ולכן רבי אליעזר סובר שיש חיוב שבועת העדות בקנס ורבי עקיבא סובר שדורשים 'והיה כי יאשם לאחת מאלה' שאין חיוב בשבועת העדות בקנס. בדברי הגמ' בכתובות נאמרו לדעת רבי שמעון ולפי דברי רש"י יוצא שרבי שמעון סובר שדורשים כלל ופרט וכלל, וכן רבי שמעון סובר שאין חיוב בשבועת העדות בקנס.

הרמב"ן מוסיף שלדעת רש"י שמחלוקת התנאים האם יש חיוב בשבועת הפקדון בקנס נאמרה לאחר העמדה בדין אבל לפני העמדה בדין פשוט שאין חיוב כיון שלא נחשב כפירה באופן שאם היה מודה היה נפטר.

ל הגמ' בצד הראשון מבארת שלפי הצד ש'מודה בקנס ואח"כ באו עדים חייב' נחשב ממון גמור כיון שגם אם הנתבע יודה העדים יוכלו לחייבו, ולפי הצד ש'מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור' החיוב של קנס אינו נחשב ממון גמור אלא רק 'גורם לממון' כיון שהנתבע יכול להודות אמנם הגמ' בצד השני מבארת שכיון שבזמן הכפירה הנתבע לא הודה לכו"ע נחשב ממון גמור.

לשון הגמ' בסוגיין שלת"ק מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור ולרבי אלעזר ברבי שמעון מודה בקנס ואח"כ באו עדים חייב, אמנם תוס' בב"ק [עה א] מבארים שדברי הגמ' נאמרו לדעת שמואל אבל לדעת רב לכו"ע מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור ודברי רבי אלעזר ברבי שמעון נאמרו באופן שהודה מחמת פחד העדים ע"ש.

לא הריטב"א מבאר שלמרות שנחלקו התנאים לענין שבועת הפקדון באופן שתבע מחבירו שאנס את בתו האם כוונתו לתבוע את הקנס או את הממון מ"מ באופן שמשביע עדים שיעידו מממון וקנס לכו"ע כוונתו לתבוע שיעידו גם על הממון וגם על הקנס כיון שלא רוצים להטריח את העדים לבוא לבית דין פעמיים.

לב הגמ' מביאה שבאופן שהעדות הייתה שאדם הדליק גדיש בשבת שהעדות היה על מיתה וממון העדים פטורים משום שעדותם הייתה מחייבת את הנידון מיתה ולא ממון כיון ש'קים ליה בדברא מיניה', אמנם נחלקו התנאים באופן שהעדות הייתה שאדם הדליק גדיש ביום הכיפורים לת"ק העדים חייבים משום שעדותם הייתה מחייבת את הנידון מיתה וממון ואין פטור של 'קים ליה בדברא מיניה' בכרת, לרבי נחוניא בן הקנה העדים פטורים משום שעדותם הייתה מחייבת את הנידון מיתה ולא הייתה מחייבת את הנידון ממון כיון שיש פטור 'קים ליה בדברא מיניה' בכרת.

לג תוס' מבארים שלמרות ששליח שהשביע את העדים, העדים אינם חייבים קרבן עולה ויורד, מ"מ באופן שהמורשה השביע את העדים, העדים חייבים קרבן עולה ויורד, ולמרות שנחלקו האמוראים [ב"ק ע א] האם המורשה נחשב בעלים או שנחשב שליח מ"מ גם לפי הצד שנחשב שליח יש לו כוח להוציא את הממון כמו הבעלים ואינו כמו שליח רגיל.

תוס' מביאים שבדברי הגמ' בב"ק מבואר שנחלקו האמוראים האם כותבים הרשאה על מטלטלים שנגזלו, אבל בקרקע שנגזלה לכו"ע כותבים משום שהקרקע נחשבת ברשות הבעלים, וכן במטלטלים של פקדון לכו"ע כותבים משום שנחשבים ברשות הבעלים, ובדברי הגמ' שם מבואר שבאופן שהנפקד כפר במטלטלים לא כותבים משום שיש בכך 'מוחזי כשיקרא', ורש"י ותוס' מוסיפים שבאופן שבזמן כתיבת ההרשאה הנפקד עדיין לא כפר מותר לכתוב הרשאה למרות שלאחר מכן הנפקד יכפור.

דף לה - לו.

יד. חיוב קרבן בשבועת העדות:

- באופן שהעדות שראובן אמר שיתן לשמעון מנה - אינם חייבים קרבן עולה ויורד לך.
- באופן שהתובע השביע את העדים לפני שידעו את העדות - אינם חייבים קרבן עולה ויורד לך.
- באופן שעמד במקום שיש בו הרבה אנשים והיו סמוכים לו שני העדים:
 - באופן שאמר 'משביע אני עליכם שאם אתם יודעים לי עדות שתבואו ותעידו לי' - אינם חייבים קרבן עולה ויורד.
 - באופן שאמר 'משביע אני עליכם העומדים כאן' שאם אתם יודעים לי עדות שתבואו ותעידו לי' - חייבים קרבן עולה ויורד לך.
- באופן שהעדים לא ראו את העדות אלא שמעו את העדות מעד אחר - אינם חייבים קרבן עולה ויורד לך.

טו. דיני מחיקת השם:

- 'קל' 'אלקין' 'אלקים' 'אלקיים' 'אהי"ה אשר אהי"ה' 'אדנות' 'הויה' 'י"ה' 'שקי' - אסור למחוק לח.
- 'צבקות' - לת"ק אסור למחוק לרבי יוסי מותר למחוק לט.
- 'הגדול' 'הגבור' 'הנורא' 'האדיר' 'והחזק' 'והאמין' 'העוז' 'חנן' 'ורחום' 'אריך' 'אפים' 'ורב' 'חסד' - מותר למחוק.
- באופן שהתחיל לכתוב שם 'אלקים' וכתב אותיות א' ו' - אסור למחוק.
- באופן שהתחיל לכתוב שם 'הויה' וכתב 'ו' - אסור למחוק.
- באופן שהתחיל לכתוב של 'אלקים' וכתב א' ו' - אסור למחוק.
- באופן שהתחיל לכתוב את שאר השמות - מותר למחוק.
- דיני אותיות שנכתבות במילה אחת יחד עם שם השם:
 - אותיות לפני שם השם (כגון 'הויה') - נמחק.
 - האותיות לאחר שם השם 'כגון' 'אלוקינו' - לת"ק נמחק לאחרים אינו נמחק מ.

טז. דיני השבועה בשבועת העדות:

- דיני הזכרת השם בשבועה:
 - באופן שנשבע בשם 'הויה' - השבועה חלה.
 - באופן שנשבע בשמות שאינם נמחקים (כגון 'אלקים' 'שקי' 'צבקות') או בכינויים (כגון 'רחום וחנן') - לרבנן השבועה חלה, לרבי חנינא בן אידן השבועה לא חלה מא.

הערות

רש"י מוסיף שהדין שבאופן שיש למשביע הרשאה העדים חייבים קרבן עולה ויורד נאמר רק בממון שהגיע ליד הבעלים אבל בממון שלא הגיע ליד הבעלים העדים אינם חייבים קרבן עולה ויורד, ולכן ראובן שאנס את בתו של שמעון שמעון לא יכול לכתוב הרשאה כיון שהממון לא הגיע לידי. המהרש"א בפירושו הראשון מבאר שתוס' חולקים על רש"י וסוברים שגם בממון שלא הגיע לידי מועיל הרשאה אמנם לפי הפירוש השני במהרש"א אין הכרח שתוס' חולקים על רש"י.

לד הגמ' מבארת שדין זה נלמד ממהדין שהוזכר לעיל [הערה כו] שחיוב קרבן בשבועת העדות נאמר רק בתביעה של ממון.

לה הגמ' מבארת שדורשים מהפסוק 'ושמעה קול אלה והוא עד' או ראה או ידע אם לוא יגיד ונשא עונו' שהחיוב קרבן עולה ויורד בשבועת העדות נאמר בזמן שהתובע השביע את העדים העדים ידעו את העדות.

לו הגמ' מבארת שלומדים מהפסוק 'והוא עד' שהתובע צריך להשביע את העדים לבדם ולא יחד עם אנשים נוספים שאינם עדים, אמנם באופן שאמר 'העומדים כאן' כוונתו לעומדים סמוך אליו דהיינו לעדים.

לז הגמ' מבארת שלומדים מהפסוק 'ושמעה קול אלה והוא עד' או ראה או ידע אם לוא יגיד ונשא עונו' שהחיוב קרבן בשבות העדות נאמר רק באופן שהעדות הייתה מתקבלת בבית דין.

לח הגמ' במכות [כב א] לומדת מהפסוק 'ואבדתם את שמם מן המקום ההוא לא תעשון כן לה' אלקיכם' שיש איסור למחוק את שם השם וכן יש איסור לאבד הקדש מחמת איסור זה, ובדברי הגמ' [שם] מבואר שלוקים על לאו זה וכן פסק הרמב"ם [יסודי התורה ו א].

הגמ' דנה על שמות שונים שמוזכרים בתנ"ך האם הם 'קודש' (והכוונה להשם) או 'חול' (ואין הכוונה להשם) וכוונת הגמ' שהאיסור למחוק שם השם נאמר רק באופן שהשם הוא 'קודש' והכוונה להשם אבל מותר למחוק את השם כאשר אין הכוונה להשם [מאיר].

לט הגמ' מבארת שהטעם של רבי יוסי שמוותר למחוק את השם 'צבקות' משום שהשם נקרא בשם זה ביחס לעם ישראל דכתיב 'והוצאתי את צבאתי את עמי בני ישראל מארץ מצרים'. הריטב"א מבאר שלפי רבנן השם נקרא בשם 'צבקות' ביחס למלאכים.

מ הרמב"ם [יסודי התורה ו ג] פוסק כאחרים אמנם אומר שלוקה מכת מרדות ואינו לוקה מדאורייתא כמחיקת השם עצמו.

מא הגמ' מבארת שרבי חנינא בר אידן סובר שהמקור שכוונת הפסוק 'ושמעה קול אלה' הוא לשבועה הוא מגזירה שווה מסוטה, ולומדים גם מגזירה שווה זו שכמו שסוטה השבועה היא בשם השם דכתיב 'תן ה' אותך לאלה' ולא בכינוי כך החיוב בשבועת העדות נאמר באופן שנשבע בשם השם ולא בכינוי, אמנם רבי מאיר ורבי מנחם ברבי יוסי לא לומדים גזירה שווה זו, אלא סוברים שהמקור שכוונת הפסוק 'ושמעה קול אלה' הוא לשבועה דכתיב 'והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה' וכן כתוב בצדקיהו 'ויבא אתו באלה' וכתב 'וגם במלך נבכודנצר מרד אשר השביעו באלקים', והגמ' מוסיפה שרבי מאיר ורבי מנחם ברבי יוסי סוברים שלמרות שמוותר למחוק 'רחום וחנן' כיון שאינו שם של השם מ"מ באופן שנשבע ב'רחום וחנן' השבועה חלה כיון שכוונתו להשבע בהשם שהתואר שלו הוא רחום וחנן.

- באופן שאמר שמשיב'ע ב'שמים ובארץ' - השבועה לא חלה^{מב}.
- באופן שהמשיב'ע אמר 'משיב'ע אני עליכם בהשם' (כלומר בשם 'הויה' או בשמות שאינם נמחקים וכו') או 'מצוה אני עליכם בהשם' או 'אוסרם אני עליכם בהשם' או 'כובלכם אני בהשם' - השבועה חלה^{מג}.
- באופן שהמשיב'ע אמר 'משיב'ע אני עליכם בשבועה האמורה בתורה' או 'מצוה אני עליכם בשבועה האמורה בתורה' או 'אוסרם אני עליכם בשבועה האמורה בתורה' - השבועה חלה^{מד}.

יז. דיני אדם שנשבע לשקר:

- באופן שנשבע בשם 'הויה' - חייב מלקות.
- באופן שנשבע בשמות שאינם נמחקים או בכינויים - לרבנן חייב מלקות, לרבי חנינא בן אידי פטור^{מה}.
- דין האומר 'הן הן' או 'לא לאו' - צריך לקיים את דבריו ובאופן שלא קיים את דבריו יש בכך 'איסורא בעלמא'.

יח. דיני מגדף (אדם שהזכיר שם השם ו'בירך' בו שם השם):

- באופן שהזכיר שם הוי"ה - חייב מיתה.
- באופן שהזכיר את שאר השמות שאינם נמחקים:
 - לרבי מאיר - חייב מיתה.
 - לרבנן - יש בכך איסור וחיוב כרת ואינו חייב מיתה^{מו}.

יט. דיני המקלל אביו ואמו:

- באופן שקילל בשם 'הויה' - חייב.
- באופן שקילל בשאר השמות או בכינויים:
 - לרבי מאיר - חייב.
 - לרבי מנחם ברבי יוסי ולרבי חנינא בן אידי - פטור^{מז}.

כ. דיני אדם שמקלל את עצמו או את חבריו:

- באופן שקילל בשם 'הויה' - חייב מלקות.
- באופן שקילל בשמות שאינם נמחקים או בכינויים:
 - לרבי מאיר - חייב מלקות.
 - לרבי מנחם ברבי יוסי:
 - לרש"י - חייב מלקות.
 - לתוס' - לרבי ינאי חייב מלקות, אמנם יש אמוראים שסוברים שפטור^{מח}.

☞ הערות ☞

הריטב"א מוסיף שגם 'שלמה' נחשב לכינוי ולכן אדם שנשבע ב'שלמה' נחשב שבועה בכינוי והשבועה חלה, וכן אדם שנשבע ב'מלך מלכי המלכים', וכן אדם שנשבע ב'מלך העולם' נחשבים שבועה בכינוי.

מב הגמ' מבארת שבאופן שנשבע ב'שמים ובארץ' אין כוונתו להשבע בהשם שברא את השמים והארץ אלא בשמים ובארץ עצמם ולכן השבועה לא חלה.

מג לשון הגמ' שהמשיב'ע אמר 'משיב'ע אני עליכם בשבועה' ורש"י מבאר שכוונת הגמ' בלשון 'בשבועה' הוא לשם השם, וביאר הר"ן (טו ב מדפה"ד) שבאופן שהזכיר לשון 'שבועה' והזכיר 'שם השם' ועבר על השבועה חייב, אבל באופן שלא הזכיר 'שם השם' אינו חייב על השבועה אלא שיש בכך 'איסורא בעלמא' ע"ש.

מד הגמ' מבארת שהטעם שבאופנים אלו השבועה חלה, משום שהלשון 'שבועה' שהוזכר בתורה הוא שבועה בשם השם וכן הלשון 'צו' הוזכר בפרשת שבועה 'אלה החקים אשר צוה ה' את משה' וכן הלשון 'איסור' הוזכר בתורה לענין שבועה 'או השבע שבעה לאסר אסר על נפשו'.

הגמ' מוסיפה שבאופן שאמר 'כובלכם אני בשבועה האמורה בתורה' השבועה לא חלה משום שהלשון 'כבל' לא הוזכרה בתורה לענין שבועה.

מה הגמ' מבארת שרבי חנינא בן אידי סובר שלומדים 'לא תשבע' מ'השבע' דהיינו כמו שכתוב שבשבועת הדיינים שהתורה חייבה להשם השבועה היא בשם 'הויה' כך שהתורה אסרה להשבע בשקר האיסור הוא רק בשבועה בשם 'הויה'.

מו הגמ' מבארת שרבי מאיר סובר שדורשים מהפסוק 'איש איש כי יקלל אלקיו ונשא חטאו' שנאמר באופן שהזכיר שם 'אלקים' ונסמך לפסוק 'ונקב שם ה' מות יומת' שגם באופן שגידף באחד מהשבעה שמות של השם חייב מיתה, אמנם רבנן דורשים מהלשון 'ונשא חטאו' שבאופן שהזכיר שם 'אלקים' אינו חייב מיתה אלא שיש בכך לאו.

מז הגמ' מבארת שהמקור של רבי מנחם ברבי יוסי שהחיוב של מקלל אביו ואמו נאמר באופן שקילל בשם 'הויה' דכתיב 'ונקב שם ה' מות יומת רגום בו כל העדה כגר כאזרח בנקבו שם יומת' וכיון שיתור זה אינו נצרך למגדף לומדים מיתור זה למקלל אביו ואמו שנאמר רק באופן שהזכיר את השם.

רש"י (סנהדרין סו א) מבאר שרבי מנחם ברבי יוסי סובר שמגדף חייב גם באופן שלא קילל שם בשם, אבל רבי מאיר סובר שמגדף חייב רק באופן שקילל שם בשם ודורש מכפילות הפסוק 'ונקב שם ה' מות יומת רגום ירגמו בו כל העדה כגר כאזרח בנקבו שם יומת' את הדין של מקלל שם בשם, אמנם בדברי התוס' בסוגיין מבואר שרבי מנחם ברבי יוסי מודה שהחיוב של מגדף נאמר רק באופן של מקלל שם בשם ולכן תוס' מקשים כיצד יכול ללמוד מיתור אחד שני דינים.

מח הגמ' מבארת שרבי ינאי סובר שרבי מנחם ברבי יוסי מודה שאדם שמקלל את עצמו או את חבריו לוקה, ורבי מנחם ברבי יוסי חולק רק לענין חיוב מיתה במקלל אביו ואמו, אמנם תוס' (ד"ה ה"ג) סוברים שיש אמוראים שחולקים על כך וסוברים שרבי מנחם ברבי יוסי סובר שגם אדם שמקלל את עצמו או את חבריו בשם שאינו לוקה [ע"פ מהרש"א].

○ לרבי חנינא בן אידי - פטור מט.

כא. לשון 'ארור' - באופן שחכם אמר זאת בשביל לעשות נידוי חל נידוי, ובאופן שאדם אמר זאת לחבירו כדי להשביעו וחבירו קיבל עליו חל שבועה, ובאופן שאדם אמר זאת לחבירו בשביל לקללו נחשב קללה.^ג

כב. לשון 'אמן' - באופן שאדם השביע את חבירו וחבירו ענה אמן חל השבועה, ובאופן שאדם עשה תנאי עם חבירו וחבירו ענה אמן חבירו חייב לקיים את התנאי, וראוי לענות אמן על ברכה משום שלשון זה מתפרש שיהי רצון שיהא אמת כן.

כג. האם 'מכלל לאו אתה שומע הן':

- באיסור שאין בו ממון - כן.
- באיסור שיש בו ממון, ובממון:
 - לרבי מאיר - לא.
 - לרבי חנינא בן גמאל - כן.^א

כד. דיני שבועה בלשון 'אלה':

- באופן שהמשיב אמר 'יככה ה' בשחפת אם לא תעיד לי' - השבועה חלה.^ב
- באופן שהמשיב אמר 'לא יככה ה' בשחפת אם תעיד לי' או שאמר 'יברכה ה' אם תעיד לי':
 - לרש"י:
 - לרבי מאיר - השבועה לא חלה ש'מכלל לאו אין אתה שומע הן' כיון שנחשב איסור שיש בו ממון שהרי השבועה באה בגלל ממון.^ג
 - לרבי חנינא בן גמאל - השבועה חלה ש'מכלל לאו אתה שומע הן'.
 - לתוס' - השבועה חלה ש'מכלל לאו אתה שומע הן' כיון שנחשב איסור שאין בו ממון.^ד

לע"נ א"מ הר"ר יהודה ב"ר יעקב צבי זצ"ל

ניתן להשיג במייל B0527147396@gmail.com

» הערות «

ובדברי המהרש"א מבואר שכמו שרבי מנחם ברבי יוסי סובר שהמקלל את עצמו או חבירו בכינוי אינו לוקה כך בשבועת העדות אדם שהשביע את חבירו בלשון 'אלה' שהוא קללה בכינוי אינו חייב קרבן שבועת העדות, אמנם לפי דעת רש"י חייב קרבן שבועת העדות.

^{מט} הגמ' מבארת שהמקור של האיסור לקלל את עצמו דכתיב 'רק השמר לך ושמר נפשך מאד' ודורשים מכך הכוונה איסור לאו לקלל את עצמו (שהרי לשון 'השמר' או 'פן' או 'אל' הכוונה איסור), ותוס' מבארים שהמקור של האיסור לקלל חבירו הוא מהאיסור לקלל חרש דכתיב 'לא תקלל חרש' וכן מהאיסור לקלל את אביו ואמו.

הגמ' מבארת שרבי חנינא בן אידי סובר שלומדים 'לא תקלל' מ'קלל' דהיינו שכמו שבסוטה שהתורה חייבה לקלל הקללה היא בשם 'הויה' כך שהתורה אסרה לקלל האיסור הוא בקללה בשם 'הויה'.

^נ הגמ' מבארת שהמקור ש'ארור' יכול להתפרש בלשון נידוי דכתיב 'אורו מרוז אמר מלאך ה' אורו אורו יושביה', והמקור 'ארור' יכול להתפרש בלשון קללה דכתיב 'ואלה יעמדו על הקללה' ודכתיב 'ארור האיש אשר יעשה פסל', והמקור ש'ארור' יכול להתפרש בלשון שבועה דכתיב 'וישבע יהושע בעת ההיא לאמר אורו האיש לפני ה' 'וכן מהפסוק 'ואיש ישראל נגש ביום ההוא ויאל שאל את העם לאמר אורו האיש אשר יאכל' ודכתיב 'ויהונתן לא שמע בהשביע אביו את העם'.

^{נא} הגמ' מביאה שנחלקו רבי מאיר וחכמים בדיון 'תנאי כפול' לרבי מאיר צריך לעשות תנאי כפול משום שסובר ש'מכלל לאו אין אתה שומע הן' ולרבי חנינא בן גמאל לא צריך לעשות תנאי כפול משום ש'מכלל לאו אתה שומע הן', והגמ' מבארת שנחלקו רק בממון או באיסור שיש בו ממון אבל באיסור שאין בו ממון לכו"ע מכלל לאו אתה שומע הן ולכן אפשר ללמוד שכן שנכנס למקדש שהוא שתוי יין חייב מיתה דכתיב 'יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך בבאכם אל אהל מועד ולא תמות' ומשמע שאם יכנסו ימותו.

^{נב} הגמ' מבארת שהמקור שהשבועה חלה למרות שלא הזכיר לשון שבועה דכתיב 'ושמעא קול אלה' והקללות של פרשת כי תבא נקראות בלשון 'אלה' דכתיב 'ככל אלות הברית'.

^{נג} הנה יש להקשות על דעת רש"י מדוע בנדר רבי מאיר סובר שמכלל לאו אין אתה שומע הן והרי הנדר לא הגיע מחמת ממון ואפשר ליישב כדעת הר"ן בנדרים שכוין שהנדר חל על החפצא נחשב איסור שיש בו ממון ועיין.

^{נד} תוס' מוסיפים שהדין שבאיסור חמור 'מכלל לאו אתה שומע הן' נאמר רק באיסור חמור כגון שבועה אבל באיסור קל כמו נדר נחלקו רבי מאיר ורבי חנינא בן גמאל.